

RIPORT-ISKOLA

Zuboly néven írt Bányai Elemér (1873—1915), a huszadik század első évtizedének egyik legtehetségesebb, legübbet ígérő újságírója. Új műfajt hozott a magyar újságírásba, amelyet tudományos riportnak lehetne nevezni s ezzel a műfajjal országosan ismertté és kedvelté tette a nevét. Kötelességének érezte együtt harcolni az elnyomottakkal, így jutott el a szocializmus táborába Ady Endrével, Bölöni Györggyel, Kunfi Zsigmonddal együtt. Kíméletlenül és bátran harcolt azok ellen az apró érdekszövetségek és klikkek ellen, amelyek az ország politikai, társadalmi és művészeti életében elburjánzottak. Élete nagy művel megiratlanok maradtak, mert a kárpáti harcokban fiatalon hősi halált halt. Mint a legtöbb magyar tehetségnek, akik a magyar elmaradottságban a haladás zászlaját lobogtatták, Bányai Elemérnek is a halála volt az első komoly siker életében. Ady Endre, Bölöni György, Krudy Gyula, Kunfi Zsigmond, Molnár Jenő, Mikes Lajos, Révész Béla, Schöpflin Aladár, Szász Zoltán és Szép Ernő írtak róla nekrológot. Ez a névsor magas rangot ad a meggyőződéséhez hű, befolyástalan, szegény magyar újságírónak. Bár nem volt budapesti születésű, szerelmese lett a magyar fővárosnak: közel száz riportot írt a század elején rohamtempóban épülő Budapestről, emléket állítva az eltűnő multnak és felhívva a figyelmet a feltartóztatlanul közeledő jövőre.

ZUBOLY fővárosi riportja:

Ismeretlen sir a Városligetben

A Városliget belsejében van egy egyszerű, Fuit felirású sírkő, amelynek odakerüléséről sokáig igen sokféle verzió keringett. Az ötvenes években úgy tudták, hogy egy meghasonlott, szerelmi csalódásból életuntá vált magyar költő hamvai porladnak az egyszerű síremlék alatt, de ugyancsak ebben az időben azt is tudták és ez a mende-monda a Buljovszky Gyula sejtései révén terjedt el, hogy egy magyar főúr és egy csodaszép magyar grófkisasszony ideális vonzalmának kettészakadását jelenti a mulandóságot hirdető sírkő, amely alatt az öngyilkos magyar főúr nyugodott volna. Sem ez, sem az nem volt persze hiteles tény, de az emberek fantáziáját eléggé csiklandozta és ilyen romantikus magyarázattal kielégítette. A múlt század nyolcvanas évei végéig nem is tudott senki pozitív valóságot a titokzatos sírkőről, amíg Schmall Lajos nyugalmazott fővárosi levéltáros régi okiratokból és tanácsi jegyzőkönyvekből ki nem derítette az igazságot.

Mi az igazság?

Ekkor kitudódott, hogy sem meghasonlott költő, sem öngyilkos főúr

nem volt a sír lakója, hanem Horváth Jakab nevű pesti ügyvéd, Grassalkovich herceg jószágigazgatója, egy bölcselkedésre hajlandó, kissé különc, de egyébként tekintélyes és köztiszteletben álló pesti polgár. A fővárosi levéltárban Rel. 5982. szám alatt felvett és 2624. számú egykori okiratokból aztán megtudunk még néhány érdekes részletet, amelyek a ligeti sírkő titokzatoságát még jobban eloszlatják. Horváth Jakab 1809 augusztus havában halt meg és végrendeletében 700 forintot hagyott Pest városának azaz a kiköltéssel, hogy a Városliget, akkor „Ökördő” majd „Batthyány-erdő” néven ismert terület belsejében temettesse el és sírhelyét „Fuit” feliratú sírkövel jelölje meg. Ma is meglévő jegyzékek szerint a sírhelyet téglával falatták ki és Zitterbarth Máttyás kőművesmester 190 forintot kapott munkájáért. A sírkövet Okenfusz János 150 forintért készítette és a 700 forintból még fennmaradt 360 forint a városi pénztárba került. Azóta, vagyis száz éve békésen porladozik az örök vídamság helyén a Fuit lakója...

Tükröt nem tartott, divatos ruhát nem hordott...

De mielőtt ide juthatott volna, meg kellett járnia neki is azt a keskeny pályát, amelyet a titkos végzés az ő számára is kirendelt. Meg is járta érdekes módon. Toporc községben született Horváth Jakab 1738-ban. Tanult Késmárkon, jurátskodikott Pozsonyban és Pesten és meglepedett ugyancsak Pesten. Rése lehetett volna mindenféle jólétben, mert ott olyan iródája volt, hol harminc jurátus dolgozott. Volt háza, voltak pénzei, jószágai, de megvetette a földi örömeiket és még aszszonyt sem vett magának élettársul. Annál többet időzött könyvtárában, amely nagy volt és válogatott lelkek szellemi kincseivel volt megterhelve. Különködésével már korán magára vonta a figyelmet. Tükröt például nem tartott lakásában, divatos ruhákat nem hordott, templomba nem járt s a papokkal meglehetősen hadilábon élt. Ha vallását kezdték, kurtán és apertén felelt:

— A becsületes emberek vallását követem.

A Martinovics-per védője

A Martinovics-per irataiból köz tudomású, hogy Horváth Jakabnak része volt ebben a politikai perben, amennyiben a vádlottak egy részét ő védte. Ebből a történeti tényből arra is lehet következtetni, hogy Horváth uram, miként a 18. század végi nemesi és lateiner-osztály nagy része, jakobinus volt, aki rokonszenvezett a forradalmi eszmékkel s valószínűleg tagja volt annak a titkos társaságnak, amelyet Martinovicsék a propaganda előkészítésére terveztek s melynek nagyszámú tagjai közül harmincan-nyolcvanen kerültek a törvényszék elé. Kazinczy naplóiban Horváthnak a neve előfordul nem egyszer, de bővebb adatokat nem jegyzett fel róla. Holott ami élete külső körülményei és politikai szereplése felől hiányzik, a bécsi levéltárban könnyen nyomára lehetne jönni, mert a Martinovics-bűnpör aktáinak javarésze ottan őriztetik. Végrendelete azonban mindeközben bizonyítja, hogy a kiváló lelkek közé tartozott. Összes vagyona öt jótékony célokra hagyta, csupán azt kérte Pest város tanácsától, hogy adjon számára temetőböltöt, valahol messze, valamely csendes kertben. Sírkövén pedig csak ez álljon: Fuit. A tanács a mai Hermina-kápolna tájékán, a Fővárosi Múzeum közelében ásatott sírt Horváth Jakabnak, úgy vélekedve, hogy az utolsó itélet napjáig

ott majd elheverhet vízi madarak és nádak között végigsuhogó szellők társaságában.

Mivé lett száz év alatt?

A 18. század végén ugyanis a régi Pestnek az a része, mely ma a Hermina-kápolna vidékén húzódik, olyan elképzelhetetlen messzeség lehetett, hova örök álomra megréni békeszerető embereknek, a legkívánatosabb vágy gyanánt tűnhetett fel. Vége-hossza nélküli mocsarak, nádasvizek, ingoványok terjeszkedtek a „Városerdőcske” ama pontján, ahol a Fuit felirású vörös márványsírkő áll most s kegyeletének elismeréseképpen itt ásta meg temetőböltjét Pest város tanácsa a magányosan pihenni akaró filantrópoknak. Így beszélnek az oklevelek. A hivatalos világ aztán napirendre tért a Horváth Jakab dolgain, sirja felett azonban egy századon át legendák támadtak, miket csak az igaz tényállás felderítésével lehet kiirtani. Pedig hogy Horváth Jakab nevezetes ember volt a maga korában, a „Hazai tudósítások” és a bécsi „Annalen der Literatur” egykorú közlései igazolják. Am hogy sírhantja a mai zsidóvárosra alakult Városliget lármájában a gondatlan mulatozók vagy a magányos sétálók lelkében sokszor idézte fel a mementőt, egyik legmélyebb érzésű költőneknek, Arany Jánosnak a verse példázza, aki „Ének a pesti ligetben” című, 1877-ben írott költeményét ezzel a versszakasszal zárja be:

El is megyek tán nemsokára,
Hírnév, dicsőség nem maraszt,
Tudom, mit ér fagyos sugára,
Itt is megtanulhattam azt.
Nyerd bár világi életedben
Eg és föld minden koszorút:
Neved csak az, mit e ligetben
Egy sírkő rád olvas: Fuit.

A Fuit sírkőnek és egykori érdekes lakójának ez a rövid története. A síremléknek is, a lakójának is a századik év betelésével immár jubileuma van, de ez a jubileumos dátum a rávonatkozó sírkövel egyetemben a fejlődés óriási arányú lendületének a dokumentuma. A régi Pest régesrég kötött gyermekcipőből s hogy mívé lett száz év alatt, a Fuit sírkő bizonyítja legkésebben, melynek közelében zajosabb élet áramlik, mint aminő száz év előtt a Belváros legforgalmasabb terein elképzelhető volt.

(Megjelent 1909-ben, a Vasárnapi Újságban.)